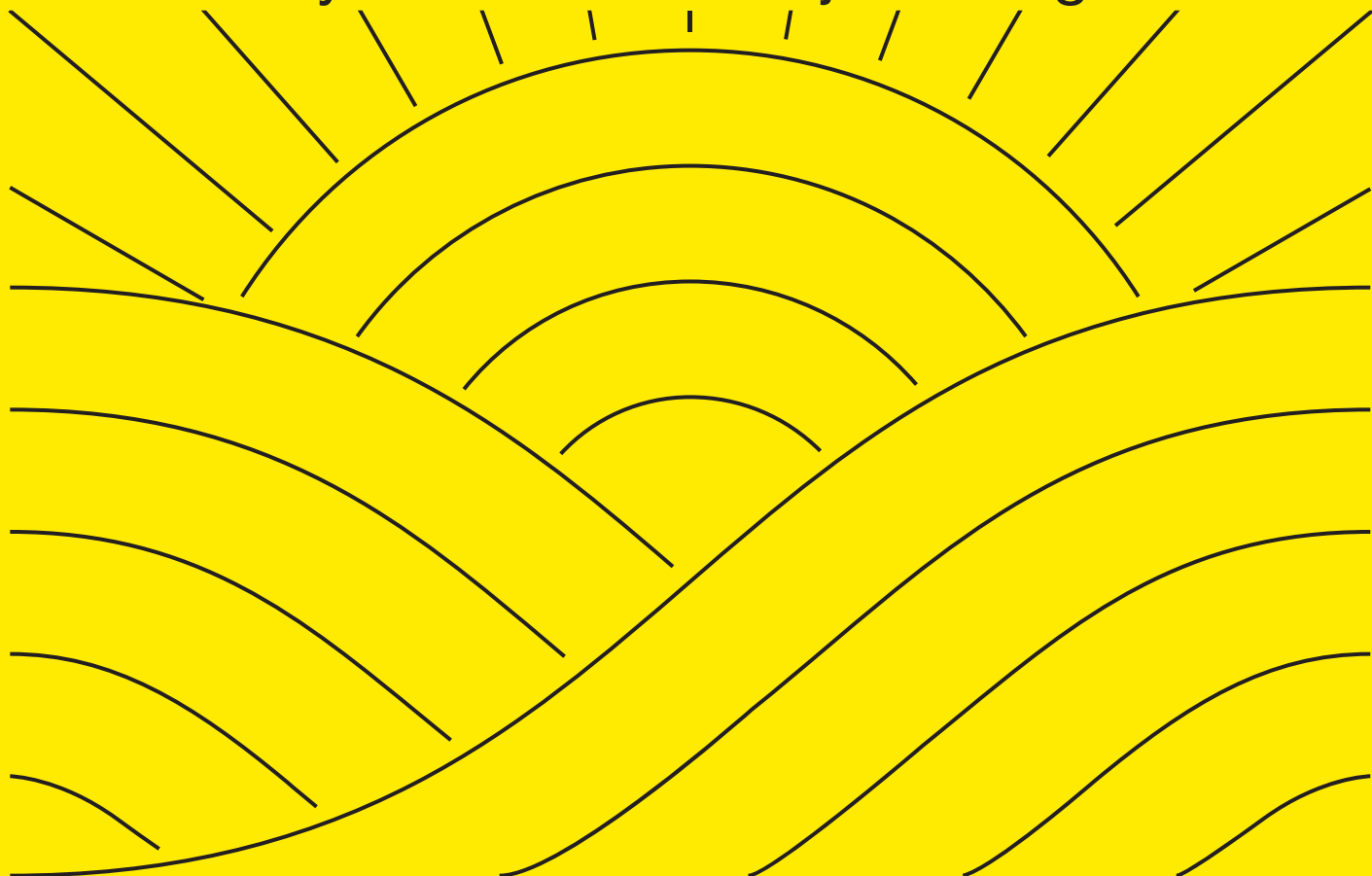

EDITIE 1, VOORJAAR 2026

DOE EERLIJK

Clubblad

Community of Practice Eerlijke Energietransitie

Community of Practice Eerlijke Energietransitie is een lerend netwerk gefaciliteerd door de **Provincie Zuid-Holland**. In dit blad delen we inspiratie en lessen met de wereld om ons heen.

VOORWOORD

**Welkom bij de eerste editie van
Eerlijke Energietransitie – een
Community of Practice in actie.**

Onze samenleving staat op een cruciaal kruispunt. Het huidige energiesysteem is niet rechtvaardig: van schrijnende energiearmoede tot structuren die juist ongelijkheid versterken in plaats van verkleinen. De afkorting POSIWID is hier passend: *the purpose of a system is what it does*. Dat wil zeggen: het is essentieel om te kijken naar het effect van beleid of systemen, en ons niet blind te staren op de intenties of goede bedoelingen. Wie profiteren? Wie zitten nog steeds in een koud huis met tochtige ramen?

Om hier verandering in te brengen, richtten we in 2021 de Community of Practice (CoP) Eerlijke Energietransitie op. Onze groep bestaat uit ambtenaren van verschillende gemeenten en diverse lokale initiatieven. Wat ons bindt is dat we werken aan schone en betaalbare energie voor iedereen. En willen leren hoe we nog meer impact kunnen maken.

Het uitgangspunt van de CoP is actiegericht leren: deelnemers delen concrete cases, vierten successen en analyseren valkuilen. We gaan verder dan oppervlakkige reacties en kortetermijnoplossingen – ‘Wat gebeurt er?’ en ‘Hoe fixen we het?’ –, we streven naar diepere inzichten: ‘Waarom gebeurt het?’ en ‘Hoe veranderen we dit bij de wortel, voor de lange termijn?’

De CoP komt bij elkaar op bijzondere locaties, die helpen om de gesprekken te verdiepen: van het bruisende Wijkpaleis in Rotterdam tot het creatieve Utopia in Den Haag, van het warme buurthuis in Benthuisen tot de formelere raadzaal van Capelle aan den IJssel – elke plek bood een eigen sfeer en bracht bewoners dichterbij de discussie.

Dit compacte boekje is meer dan een verslag; het is een *zine* vol energie, concrete handvatten en reflecties. Het biedt praktische voorbeelden in de energietransitie, ideeën om te kopiëren – hoe jij en je collega’s soortgelijke CoP’s kunnen starten, ongeacht schaal of locatie – en motivatie om verder te kijken dan de gebruikelijke beleidskaders. Door de verhalen, metaforen en gedeelde passie voor een eerlijke toekomst te lezen, hopen we je te prikkelen om voorbij de schijnbaar snelle routes te gaan, en juist te experimenteren, te leren en te handelen.

Neem de inzichten mee, deel ze, en bouw mee aan een energietransitie die echt rechtvaardig is voor iedereen. Actie!

Bas Leurs,
**Team Eerlijke Energietransitie en
mede-organisator CoP, Provincie Zuid-Holland**

INHOUD

COMMUNITY OF PRACTICE

EERLIJKE ENERGIE- TRANSITIE

DOE EERLIJK
Editie 1, voorjaar 2026

Colofon

Redactie: Squarewise (Ella van Dansik en Manon Miltenburg) & Hieroo (Maud van Sandick)

In opdracht van: Provincie Zuid-Holland (Nena Bode en Bas Leurs)

Vormgeving: Thomas & Jurgen

Deze publicatie is tot stand gekomen met medewerking van alle deelnemers aan de Community of Practice Eerlijke Energietransitie en de Provincie Zuid-Holland. De verantwoordelijkheid voor de verslaglegging ligt bij ons als redactie.

We nodigen je van harte uit om alles in dit zine te gebruiken ten bate van je eigen werk. Deel, kopieer, publiceer. Laat het ons vooral weten als je er een stap verder mee bent gekomen. Niet voor commercieel gebruik.

Wil je beeldmateriaal gebruiken? Vraag dit even aan ons.

1.	Voorwoord	pag. 1
2.	De Spelers	pag. 5
3.	Clubtaal	pag. 9
4.	Inzicht-in-je-mindset-bingo	pag. 13
5.	Ruimte om te groeien	pag. 15
6.	Rode kaarten, groene kaarten	pag. 18
7.	Zo werkt opbouwwerk	pag. 21
8.	De Kamer van Commons	pag. 25
9.	Van koude muren naar warme zorg	pag. 29
10.	De reis van Energiehulp	pag. 33
11.	8 tips voor een beetje CoP	pag. 36
12.	Nawoord	pag. 39

DE SPELERS

Deze ‘community of practice’ is een gemeenschap van mensen die allemaal in de praktijk van de energietransitie werken. Het speelveld is afgebakend: het gaat om de energietransitie in de gebouwde omgeving in Zuid-Holland. Ons doel is dat iedereen mee kan doen in de energietransitie: iedereen moet toegang krijgen tot schone, betaalbare energie en een comfortabel huis.

De deelnemers in de CoP hebben vergelijkbare vragen en kunnen de inzichten die ze opdoen toepassen in eigen werk. Ook weten we elkaar door de bijeenkomsten makkelijker te vinden voor hulp en samenwerking.

Wie zijn eigenlijk de spelers in deze CoP Eerlijke Energietransitie? We hebben een ‘harde kern’ van deelnemers en een ‘buitenring’ van belanghebbenden en experts. Leden uit de harde kern zijn soms al vanaf 2021 betrokken, anderen zijn in 2024 aangehaakt. Mensen in de buitenring vliegen in en uit, als zij een vraagstuk verder kunnen helpen door kennis in te brengen.

Diversiteit in de groep is belangrijk. Soms schuurt het, maar verschillende perspectieven leiden tot betere uitkomsten en creatievere, betere oplossingen. Te divers gaat niet: je moet net genoeg raakvlak hebben. Anders wordt de groep

te losjes. De kerngroep bestaat voornamelijk uit mensen die werken aan de energietransitie, vaak (niet altijd) vanuit het ruimtelijk domein, en anderen die verbonden zijn aan lokale initiatieven in de energietransitie. Ook nationaal opererende organisaties zoals RVO en LSA Bewoners zitten in de harde kern.

Waarom betrekken we ‘bewoners’ niet direct? We houden voor ogen dat we allemaal bewoners zijn. We blijven dus vaak bij onszelf én zijn ons bewust van wie we niet vertegenwoordigen. Als een bepaald perspectief echt nodig is, nodigen we iemand daar specifiek voor uit en vergoeden we vanzelfsprekend voor de tijd en inzet.

De spelers in de CoP weten elkaar te vinden voor inspiratie, uitwisseling van kennis en ervaring en voor verdieping. Samen werken ze aan een eerlijkere energietransitie.

Nena Bode
PZH

Community of Practice

EERLIJKE ENERGIE- TRANSITIE

Organisatie

Bas Leurs
PZH

Joey ten Cate
Duurzaam Den Haag

Lucille Klaassens
Leiden

Milja Kruijt
Delfshaven Energie
Coöperatie

Maud van Sandick
Hieroo

Maria Housni
PZH

Evelien van der Ham
PZH

Rosa Lucassen
Netwerk &co.

Lidwien Reyn
Netwerk &co.

Olaf Romijn
Zwijndrecht

Oubbol Oung
Rotterdam

René Schellekens
RVO

Said Bouddouft
De Alliantie Inclusieve
Energietransitie

Kern

André Lodder
Diverz

Angela Vos
Alphen a/d Rijn

Berber Nijkamp
Alphen a/d Rijn

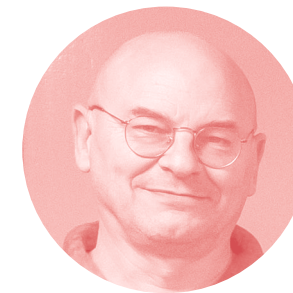
**Carla Delgado
Swiatkowski**
LSA Bewoners, betrokken
bij Rotterdamse initiatieven

Suzan Mannens
Delft

Sven Bos
Capelle a/d IJssel

Tom Egyedi
Duurzaam Den Haag

Tom Golder
Den Haag

Claudia Hofemann
015 Duurzaam

Esmae Wittenberg
Capelle a/d IJssel

Hedser Bleeker
Rijswijk

Ifor Schrauwen
Dordrecht

Buitenring

Bob de Levita	Den Haag
Istref Shala	Rotterdam
Josée van Linschoten	WijkEnergieWerkt/Energiehulp
Julia Jansen	TNO
Koen Straver	TNO
Mohammed El Menhali	Just4You
Roel Niessen	Ministerie van Klimaat en Groene Groei
Ruben Peuchen	TNO
Tjitske Veldkamp	Energiek Leiden en Energie Samen Zuid-Holland
Willem van den Hoogen	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

**‘Eigenaarschap
organiseren’**

**‘Onbereikbare
groepen’**

‘Opgroeiruimte’

‘Conflict’

CLUBTAAAL

Opgroeiruimte, aanjagen, empoweren. Wat bedoel je?

De afgelopen jaren vormden wij een Community. We hebben elkaar verder geholpen, dingen uitgelegd, gecorrigeerd, bemoedigd, aangesproken, laten ontdekken, gesteund en alles daartussenin. En de naam Community suggereert dat je een gedeelde taal hebt. Maar als je een community probeert te maken met mensen vanuit heel veel verschillende achtergronden, is een gedeelde taal niet zomaar gevonden.

Woorden sturen verwachtingen, beïnvloeden relaties en bepalen of samenwerking soepel verloopt of juist stroef wordt. Zelfs in een innige romantische relatie praten mensen soms (of vaak) langs elkaar heen, met alle gevolgen van dien.

Om te werken aan inclusie en rechtvaardigheid, moeten we erover kunnen praten met elkaar. En taal is meer dan alleen droge woorden met een pure inhoudelijke betekenis. Zoals onze grote vriend AI mooi verwoordt: ‘Taal wordt gevormd door sociale afspraken, wordt van generatie op generatie doorgegeven en is een cruciaal instrument voor denken, leren en sociale verbinding’. Kortom: in een groep van verschillende mensen is elkaar leren begrijpen misschien wel het belangrijkste van allemaal.

Jeukwoorden, jargon en de Bullshit Bingo
Hoewel ‘jeukwoord’ zelf waarschijnlijk een ambtelijk woord is, begrijpt iedereen intuïtief wat je bedoelt. Jeukwoorden herkennen we ook binnen de eigen groep. Misschien gebruiken we ze ironisch, met een knipoog. ‘Mag ik dit even tegen je aanhouden?’ is een van onze favorieten, want het klinkt zo smerig. Maar je plant geen bila met je vrienden, dat soort afspraken zijn voor werk. Taal en woordkeuze zijn dus persoonlijk (iedereen heeft andere associaties en ervaringen), en contextafhankelijk (waar en met wie spreek je?).

Macht verstopt in woorden

Veel woorden zijn in de ene groep en context logisch: ze zijn handig omdat in die groep iedereen precies weet waar je het over hebt. Maar buiten

de groep kunnen ze anders begrepen worden, triggeren, tot weerstand leiden. Je referentiekader en ervaringen vormen de betekenis van het woord. Soms (zeker in de energietransitie) legt een woord, vaak onbedoeld, een ongemakkelijke machtsverhouding bloot. Bij de CoP bijeenkomsten was er elke keer wel een discussie of misverstand over om het gebruik van een bepaald woord. Woorden als ‘activeren’ of ‘eigenaarschap creëren’ riepen weerstand op. Bij de landelijke ABCD-dag (Asset Based Community Management) hadden ze het over ‘de bullshit bingo’, met woorden als ‘participatie’, ‘meenemen’, ‘behoefte’, ‘betrekken’, en ‘ophalen’. Indirect spreekt hieruit een machtsrelatie. Overheid die bepaalt of de ander kan participeren, meegenomen of betrokken wordt. Op hun voorwaarden en manier. Ook woorden als ‘professional’ en ‘wijk’ kunnen weerstand oproepen. De intentie achter deze woorden is meestal niet slecht. Plus, een woord vervangen of vermijden betekent nog niet dat het onderliggende probleem is opgelost. Maar het helpt om te weten wat het effect is van je woorden en bewust te zijn van welke woorden je gebruikt.

Woordbewustzijn

In de CoP kon het heerlijk ‘schuren’: we hadden een diverse groep mensen én vertrouwen om ons te uiten als het oncomfortabel werd. En daarbij zijn zeker wat leukende woorden blootgelegd:

Opgroeiruimte - mooi woord bedacht door Energie Samen om te duiden dat er ruimte nodig is voor gemeenten en energiecoöperaties om te leren en samen te werken. Het heeft alleen een ambtelijke bijsmaak. Een bewonersinitiatief kan het ervaren als ‘ons moet ruimte gegeven worden om te groeien, want we zijn niet professioneel genoeg’, terwijl het vaak juist/ook de overheid is die veel te leren heeft op dit gebied.

Conflict - binnen facilitator-land geen term om te schuwen. Wrijving geeft glans! Toch? Maar het heeft een negatieve lading. ‘Is dat niet wat extreem, we hebben toch geen slaande ruzie?’ Maar ruzie leidt ook tot verbinding door, als het goed is, verzoening. Dit woord werd bij de CoP-bijeenkomsten gaandeweg meer omarmd, omdat de waarde van constructief conflict steeds meer werd gevoeld. In de evaluatie werd ‘ruimte voor conflict’ zelfs meermaals als meerwaarde van de CoP genoemd.

Radicaal - betekent letterlijk ‘tot de kern’, ‘met wortel en al (letterlijk)’. Maar soms ook ‘afwijkend van de norm’, of negatiever: ‘extreem’ of

‘gewelddadig’. Vaak werd radicaal in deze context geduid als anders ten opzichte van het systeem wat vastloopt of onrechtvaardig is. Goed dus om toe te lichten wanneer je het woord gebruikt!

Onbereikbare groepen - Wie is onbereikbaar voor wie? Er wordt door overheden vaak gesproken over ‘onbereikbare bewoners’, terwijl het ook ambtenaren of ambtelijke systemen zijn die, letterlijk dan wel digitaal, onbereikbaar zijn voor bewoners. Die zelfreflectie ontbreekt soms. Toen Saïd bij de eerste bijeenkomst binnenstapte zei hij verrast: ‘Hier zijn jullie allemaal!’ wijzend op het feit dat hij vaak moeilijk contact krijgt met een ambtenaar, en er nu heel veel tegelijkertijd zag en met ze in gesprek kon.

Participatie - Heeft een negatieve associatie vanwege de beperkte invloed van iemand die ‘participeert’. Het betekent dat mensen mogen meedoen, hooguit meepraten, maar vaak niet meebeslissen. Er wordt een beroep gedaan op iemands tijd, maar vaak is de uitkomst al besloten of wordt er uiteindelijk weinig met inspraak gedaan. Dit breekt vertrouwen. Duidelijk zijn over wat al vastligt, en waar mensen nog wel inspraak op hebben, is belangrijk. Maar in de praktijk betekent ‘participatie’ dat een stadium van echte medezeggenschap al gepasseerd is.

Professioneel - Veel bewonersinitiatieven wordt verweten dat ze niet professioneel zijn of moeten professionaliseren. Het wordt vaak als een tekortkoming geduid. Terwijl, wat betekent ‘professioneel’ eigenlijk? In veel opzichten werken bewonersinitiatieven zeker anders dan een bedrijf of de overheid, ja. Maar zij zijn zeker ook heel effectief en efficiënt, en dat kan je van veel ‘professionele’ organisaties niet altijd zeggen. Milja vermijdt ook het woord ‘professionals’ en spreekt liever over ‘betaalde krachten’ tegenover professionele mensen die niet betaald worden (vrijwilligers).

Activeren of Eigenaarschap organiseren - Degene die deze woorden gebruikt heeft meestal al een agenda, bijvoorbeeld de wijk verduurzamen. Voor bewoners klinkt dezelfde zin anders. Zij zijn al eigenaar van hun leefomgeving en verwachten dat keuzes met hen vanuit die positie worden gemaakt. Zij zijn al actief bezig in hun eigen buurt. En vaak gaat dat over veel meer dan de energietransitie of zijn er andere dingen die eerst opgelost moeten worden. Hoe zou het zijn als zij gezamenlijk opdracht zouden geven aan de gemeente, in plaats van dat de gemeente professionals de wijk in stuurt met een opdracht?

Taal vinden die verbindt

Soms is het te veel gevraagd om nieuwe woorden te ontwikkelen. Soms gaat het vanzelf, maar het kost ook tijd. Als wij met de CoP een nieuw woord zouden bedenken zou dat waarschijnlijk verbindend zijn, maar buiten de groep weinig betekenis hebben. Het belangrijkste is een nieuwsgierige en open houding. Vertel wat het woord bij jou oproept, als het je kwetst of een negatieve bijsmaak heeft. Misschien

heeft de verteller helemaal geen weet van het effect van hun taalgebruik, terwijl bij jou alle toeters en bellen gaan rinkelen. Soms denk je dat je het over hetzelfde hebt, maar praat je langs elkaar heen. En als jij dan nieuwsgierig blijft en vanuit zelfreflectie kijkt naar je woorden? Dan is een taalkundig misverstand misschien niet te voorkomen, maar wel op te lossen. Vraag de ander: wat bedoel je als je dit woord zegt?

‘Participatie’

‘Professioneel’

‘Radicaal’

‘Activeren’

DOE!
DUIDELIJK

Spreek de taal van ons
allemaal (en niet alleen die van
jou en je collega's)

Bingo

Defensieve routines

Computer says no	Ik heb hier geen tijd voor	We kunnen niet alles mogelijk maken	Garantie op succes eisen	Gebrek aan capaciteit
Mag niet vanwege privacy	Gelijke gevallen gelijk behandelen	Dit is niet voorliggend	Dit is te duur	Doen we hier niet zo
Ik kom er nog op terug	Het is zijn eigen schuld	Eigen voorbeeld	Het gaat nu eenmaal zo	Ik doe het al goed (genoeg)
Zo belonen we slecht gedrag	Meer informatie vragen	Dit mag niet van de wet	Precedent werking	We zijn er al mee bezig
Probleem ontkennen	Waarom doe jij het niet?	Ik ben niet verantwoordelijk	Het ligt aan het systeem	Ik ga hier niet over

INZICHT-IN-JE-MINDSET-BINGO

A

C

Iedereen die werkt aan een eerlijke energietransitie weet: het gaat niet alleen om beleid, techniek of middelen. Het gaat om mensen, voor mensen, met mensen. En mensen (ja, ook jij!) hebben gewoontes. Soms helpend, soms juist heeeeeeel eeeeeerg vertragend, zeker als je werkt aan innovatief beleid of met mensen die niet in de hokjes passen.

T

De bingokaart van het Instituut voor Publieke Waarden (IPW) laat op een herkenbare manier zien welke defensieve routines vaak voorkomen. Het zijn uitspraken, houdingen en vertragingen die kunnen opkomen zodra verandering, samenwerking of versnelling wordt gevraagd. Ze klinken misschien logisch en verstandig, maar ze houden toch echt beweging tegen. Ook beweging de goede kant op.

Wij dagen jou uit.

De bingokaart is een spiegel. Elk vakje bevat een typische reactie die je kunt tegenkomen in vergaderingen, overleggen, projectgroepen, noem maar op. Misschien herken je ze bij collega's, misschien bij jezelf. Misschien zijn ze zo ingebakken in je organisatie dat ze bijna vanzelfsprekend zijn geworden. Maar wij durven er gif op in te nemen: ze zijn er ook in jouw omgeving.

Gebruik de bingokaart als gespreksstarter, als reflectie-instrument of als hulpmiddel om patronen te doorbreken. Nieuwsgierig en eerlijk.

Durf jij met je collega in gesprek

1. Welke van deze uitspraken heb jij weleens gebruikt?
2. Welke hoor je juist vaak? Is jouw collega zo iemand?;
3. Hoe zou je kunnen reageren, om deze defensieve reactie te doorbreken?

De energietransitie vraagt om samenwerking en voortgang. Zodra je de reflexieve rem herkent, kun je hem loslaten en versnellen! Lees *Mag Niet Bestaat Niet*¹ van IPW voor antwoorden op defensieve reacties: 'Bijna alles wat burgers echt nodig hebben mag en kan gewoon. Met dit boek leer je hoe je jezelf en collega's daarvan kunt overtuigen.'

I

¹: publiekewaarden.nl/artikelen/mag-niet-bestaat-niet

RUIMTE OM TE GROEIEN

Meer ruimte voor lokale initiatieven in de energietransitie -
Hoe regel je dat? Waaruit kun je kiezen?

De toekomst van het energiesysteem is meer en meer decentraal. We gaan toe naar een situatie waarin de energietransitie steeds meer lokaal wordt ingericht. Een situatie waarin bewonersinitiatieven en energiecoöperaties meer regie en ruimte krijgen om verschillende onderdelen van de transitie - van opwek tot collectieve warmte en van het betrekken van bewoners tot het isoleren van woningen - op zich te kunnen nemen. En dat heeft tijd en ruimte nodig.

Hoe kun je als gemeente deze lokale initiatieven meer ruimte geven, om zo een steeds grotere en daarmee gelijkwaardige partner in de energietransitie te laten worden?* En uit welke tools en instrumenten kun je kiezen als ambtenaar? Op deze menukaart zie je welke opties je hebt in de vorm van verschillende gerechten. De ingrediënten verschillen, waardoor je kan bepalen welk gerecht bij jou en jouw situatie past.

Oh en niet te vergeten... Om een mooi gerecht neer te zetten heb je de juiste ingrediënten nodig maar zeker ook een geduldige kok die met aandacht het recept uitvoert. En voor de onvergetelijke eetervaring, is de relatie tussen klant en restaurant essentieel.

DOE!
HET ZELF

Zoek de juridische ruimte op
die je hebt om wel ja te zeggen
tegen

*Andersom werkt het natuurlijk ook: samenwerking vraagt wederzijds vertrouwen en transparantie. Ruimte geven en tijd nemen doen gemeenten en bewonersinitiatieven samen. Bij het toetje komen we hier nog op terug.

M E N U

VOORGERECHT

SUBSIDIE

Wat:

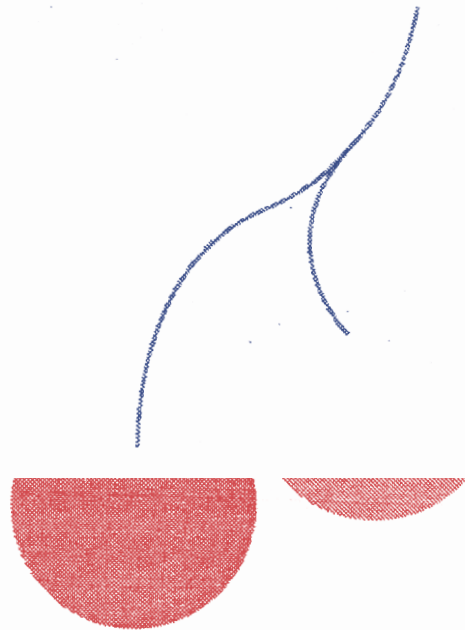
Een financiële bijdrage van gemeenten aan partijen die maatschappelijk gewenste activiteiten doen (zoals buurthuizen, naschoolse opvang, sportclub voor de jeugd, aanschaf van elektrische fietsen). Kan incidenteel zijn of voor langere tijd.

Hoe:

1. incidenteel - tot maximale duur van 4 jaar voor terrein waar nog geen beleid op is.
2. binnen de begrotingssubsidie o.b.v. een begrotingspost.
3. via een subsidieverordening voor terrein waar wel beleid op is.

Wine pairing diepgang geven aan je gerecht? Lees meer over subsidies in de handreiking van het NPLW. En kijk ook eens op financieninnetwerken.nl, een site met verschillende opties om samenwerking te financieren.

Extra topping inbesteding > je kunt ook als gemeente een organisatie onder je laten vallen of een aantal bewoners in dienst nemen voor een bepaalde opgave. Dit heet inbesteden. Zo bouw je interne kennis op en is langdurige inzet mogelijk. Lees er meer over in bovengenoemde handreiking.

TUSSENGERECHT

DAEB

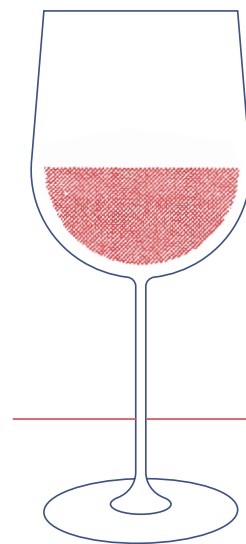
Wat:

Je wijst een lokaal initiatief aan om Diensten van Algemeen Economisch Belang (DAEB) uit te voeren. Dit zijn economische activiteiten die een publiek belang dienen maar niet worden aangeboden door de markt - bijvoorbeeld omdat het niet rendabel is. Zoals de coördinatie van of samenwerking met lokale vrijwilligers of bewonersorganisaties.

Hoe:

Via EU-staatssteunregelgeving (Vrijstellingsbesluit DAEB 2012/21/EU). Langdurige samenwerking door langdurige financiële ondersteuning (zonder aanbesteding te doorlopen). Dit geeft stabiliteit en zekerheid. Marktfalen moet wel worden aangetoond.

Wine pairing diepgang geven aan je gerecht? Lees er meer over in de DAEB Handreiking van HIER met speciale aandacht voor de meerjarige samenwerking tussen gemeente Leiden en Energiek Leiden.

M E N U

HOOFDGERECHTEN

ENERGIEGEMEENSCHAPPEN

Wat:

Juridische entiteit waarbij inwoners, gemeenten en kleine ondernemingen samen activiteiten verrichten op de energiemarkt, zoals energie opwekken, delen en verkopen. Het is een lokaal, democratisch en niet-commercieel alternatief voor (grote) marktpartijen. Het versterkt de rol van energiecoöperaties in verduurzaming van energievoorziening.

Hoe:

Geborgd in de Energiewet (januari 2026), gebaseerd op Europese richtlijnen. Gefinancierd door eigen kapitaal van leden, via leningen, subsidies en opbrengsten uit energieverkoop. Voorwaarden: open participatie, geen winstoogmerk, democratisch zeggenschap bij leden. Gemeente kan deelnemer zijn, subsidies verlenen en/of ruimte geven via beleid.

Wine pairing diepgang geven aan je gerecht? Lees verder over Energiegemeenschappen op de website van NP PRES.

WARMTEGEMEENSCHAPPEN

Wat:

Een coöperatie gericht op de lokale warmtevoorziening. Kan worden aangewezen als lokaal warmtebedrijf dat zelf warmtenetten kan aanleggen en exploiteren. Alternatief voor een publieke partij die een meerderheidsaandeel moet bezitten.

Hoe:

Via Wet collectieve warmte (Wcw, december 2025), gebaseerd op Europese richtlijnen. Participatie is open en zeggenschap ligt bij leden (inwoners, kleine ondernemingen, overheid). Kan bestaan voor zo lang als leden willen. Moet economische, sociale of milieuvoordelen bieden voor haar leden en geen winstoogmerk hebben. Financiering kan via eigen kapitaal van leden, leningen (gunstig via Nationaal Waarborgfonds) en subsidies. Gemeente kan lid zijn maar mag geen meerderheid hebben.

Wine pairing diepgang geven aan je gerecht? Lees verder over de Warmtegemeenschappen op de website van EnergieSamen.

DESSERTS

Een goede maaltijd is niet af zonder toetje wordt weleens gezegd. Daarom als spreekwoordelijke uitsmijter: wie bepaalt de ruimte en de tijd om te groeien? Mogen bewonersinitiatieven meedoen bij de gratie van gemeenten, of mag de gemeente meedoen met de bewonersinitiatieven? Gelijkwaardige samenwerking gaat twee kanten uit en dat vraagt van gemeenten een andere houding: van sturen naar partner zijn. De leefwereld van initiatiefnemers vraagt flexibiliteit, vertrouwen en maatwerk — terwijl de gemeente haar verantwoordelijkheid voor rechtmatigheid, gelijkheid en prudent gebruik van middelen behoudt.

Wine pairing Lees verder over overheidsparticipatie in de handreiking die VNG begin 2026 heeft uitgebracht.

RODE KAARTEN, GROENE KAARTEN

‘Iemand buitenspel zetten’ betekent in het voetbal dat de verdedigende ploeg er bewust voor zorgt dat een aanvallende speler van de tegenstander zich in een niet-toegestane positie bevindt (dichter bij de doellijn dan de bal en de voorlaatste verdediger) op het moment dat de bal wordt gespeeld, resulterend in een vrije schop voor de verdediger.¹

We vroegen deelnemers van de CoP welke lessen zij de afgelopen jaren hebben geleerd over het werken aan een eerlijke energietransitie. Wat zijn de do’s, en vooral de don’ts? Wat willen we vanaf 2026 gewoon niet meer zien? Wat krijgt een rode kaart? En wat een groene kaart?

R

Rode kaart: Aanbesteden en korte opdrachten aan marktpartijen

Veel mensen hebben extra hulp nodig in de energietransitie, om eerlijk mee te kunnen doen en ook te profiteren van de energietransitie. Wie kan dit beter, de gemeenschap of de markt? De extra hulp met bijbehorende aandacht, inzet en tijd, past niet altijd goed in de mal van de markt. En toch kiezen gemeenten vaak voor marktpartijen om deze hulp te bieden. De risico-inschatting die gemeenten daarbij lijken te maken is asymmetrisch: de markt is ‘professioneel’, lokale partijen niet. De marktpartijen vertrouwen we, en lokale partijen niet. Aanbesteden voelt veilig. Ja, het kost tijd, maar daarna kun je het loslaten en gaat de markt aan de slag. Maar is deze argumentatie logisch?

G

Groene kaart: Juridische paden verkennen

De regel zou moeten zijn: ‘Alle middelen naar de gemeenschap, tenzij...’. Ja, je moet je

keuzes altijd kunnen verantwoorden en legitimeren. Maar er zijn veel meer juridische routes mogelijk, zo bevestigen o.a. juristen zoals Melvin Könings, Tim Robbe, en recentelijk de uitspraak van de Oefenrechtbank². Denk aan begrotingssubsidies, direct gunnen, een partij als DAEB aanwijzen, een eigen dienst opzetten. De voordelen zijn groot. Geld vloeit terug naar de wijk, kennis en data zijn lokaal geborgd en herbruikbaar, en je bouwt relaties voor de langere termijn. Als je dan toch voor de aanbesteding kiest - het middel voor het kiezen van een marktpartij - vraag jezelf dan af: welke eisen ga ik stellen zodat het de lokale gemeenschap het meest ten goede komt?

G

Groene kaart: Fouten durven toegeven

Partijen als Groupcard en Winst uit je Woning hebben in de voorbije jaren veel opdrachten uitgevoerd rondom de aanpak energiearmoede en de lokale aanpak isolatie. Deze twee partijen zijn in 2025 beiden in een faillissement gekomen, met niet alleen grote financiële schade tot gevolg, ook vertraging in de verduurzaming van woningen en reputatieschade van de energietransitie. Wat opvalt in de berichtgeving is dat de opdrachtgevende overheid vrijwel altijd buiten schot blijft. Terwijl de vraag ook kan zijn:

welke ‘fout’ is bij de opdrachtverlening gemaakt, hoe kunnen we dit voortaan voorkomen en beter doen? Fouten kunnen en durven toegeven is belangrijk, zeker bij een transitie die nog lang duurt en waarvan het te volgen proces en de uitkomsten niet vooraf helder zijn. En fouten toegeven normaliseert dat we als mensen geen machines zijn. Door fouten groeien en leren we. Ook leren we niet als we geen fouten mogen maken, en durven we nooit meer risico’s te nemen om alternatieve routes te verkennen. ‘Herstel’ is één van de vier pijlers van rechtvaardig beleid - pas dan kunnen we echt verder. Laten we samen als ambtenaren ook verantwoordelijkheid nemen en onze rol en fouten bij mislukkingen onder ogen zien, erover praten, ervan leren en doorgaan met iets beters.

R

Rode kaart: AVG als excuus inzetten

Iedereen kent het. Je doet moedig een voorstel waar je goed over hebt nagedacht, en iemand aan tafel komt al met ‘Ja, maar... De AVG!’ Zo maken initieel goedbedoelde wetten (ter bescherming van privacy) het al direct onmogelijk om bewoners te helpen. Meteen mogelijke obstakels en beren op de weg benoemen, terwijl je nog in de brainstormfase zit is niet helpend. Wil je het anders doen of nieuwe oplossingen aandragen, dan geldt ‘Stel oordeel uit’. Wil je toch barrières opwerpen? Stel dan ook voor zelf uit te zoeken hoe het zit.

R

Rode kaart: Nooit buiten kantoor treden

In de waan van de dag lijkt het alsof je geen tijd hebt om in gesprek te gaan met ervaringsdeskundigen (bewoners en mensen met de handen in de klei). We bedenken te veel vanuit onze ivoren kantoren. Collega’s van de Provincie Zuid-Holland zijn voor de verandering zelf eens bij de supermarkt gaan staan om mensen naar hun mening en zorgen te vragen. De opbrengst was geweldig - je kunt je angsten en aannames snel toetsen. En het is leuk!

R

Rode kaart: De burger wantrouwen

‘We zeggen vaak dat de burger ons niet vertrouwt, maar uit de praktijk blijkt dat wij de burger helemaal niet wantrouwen.’ Het is waar: grote aanbestedingen doen we zonder te checken of een stichting naast de BV een legitiem bestuur heeft, maar bij initiatieven van bewoners vragen we soms om verantwoording van elke euro. Durf iets meer risico te nemen met ‘durfgeld’.

R

Rode kaart: Hap-snap beleid

‘Als je nog 24 jaar hebt, dan is (tijd) investeren voor 2 jaar helemaal niet zoveel. Dus doen!’ We zijn bezig met een marathon en geven het vorm als een opeenvolging van sprints: de kans dat we dan de eindstreep met z’n allen halen is niet zo groot natuurlijk.

¹ www.encyclo.nl/begrip/buitenspel

² <https://nationaalklimaatplatform.nl/nieuws12/3138739.aspx>

DOE! JE HUISWERK

Lees die rapporten die al jaren
in je mailbox staan

ZO WERKT OPBOUWWERK

Het belang van gemeenschappen

In gesprek met Sylvia de Goede en Milja Kruijt

De start van opbouwwerk is onlosmakelijk verbonden met een van de eerste energietransities in Nederland, van turf naar kolen. Rond 1925 stortte de turfindustrie in Zuidoost-Drenthe in. Hele gemeenschappen bleven in armoede achter. De toenmalige Commissaris van de Koningin zag dat versnipperde hulp niet genoeg was en pleitte voor samenwerking en perspectief. Niet alleen de individuele bewoner moest vooruit, ook de gemeenschap als geheel.

In de jaren na WOII kreeg opbouwwerk een landelijke rol. Het hielp het stadsherstel en het versterken van buurten. In de jaren zestig kwam er een opleiding voor opbouwwerkers; participatie en gemeenschapsvorming groeiden verder in de decennia erna. Maar in de jaren negentig sloegen bezuinigingen hard toe. Het idee dat bewoners het werk zelf wel zouden oppakken, bleek een illusie.

Cultuurpsycholoog Jos van der Lans verwoordt het scherp: zonder opbouwwerk geen eerlijke energietransitie. Nederland moet zeven miljoen woningen verduurzamen, verspreid over 13.000 buurten. Dat lukt niet alleen door technische plannen te maken. Het vraagt om sociale netwerken waarin

bewoners samen verantwoordelijkheid nemen. En wie kunnen die basis samen met de bewoners leggen? Juist. Opbouwwerkers. Een opbouwwerker brengt bewoners samen, versterkt stemmen in de wijk en bouwt aan gemeenschappen. Tijdens recente bijeenkomsten van de Community of Practice kwam het belang van opbouwwerk breed aan bod.

Voor sommigen was het vertrouwd terrein, voor anderen een leerproces vol nieuwe inzichten. Die nieuwe inzichten kwamen onder meer van Milja Kruijt, actieve bewoner van Delfshaven en professioneel community builder, en Sylvia de Goede, onder (veel) meer betrokken bij Krachtproef, het landelijke platform voor opbouwwerkers,

EDITIE 1, VOORJAAR 2026

DOE EERLIJK

Clubblad

Community of Practice Eerlijke Energietransitie

Geef de eerlijke
energietransitie
je eigen kleur!

Community of Practice Eerlijke Energietransitie is een lerend netwerk gefaciliteerd door de **Provincie Zuid-Holland**. In dit blad delen we inspiratie en lessen met de wereld om ons heen.

community builders en alle andere vrienden die zich in het veld bevinden. Twee ervaren professionals met verschillende invalshoeken, maar eenzelfde overtuiging: gemeenschappen sterker maken. In dit interview delen zij hun visie op de rol van opbouwwerk en community building en organiseren bij het vormgeven van de energietransitie in Nederland.

‘OPBOUWWERK
DRAAIT OM
SAMENWERKEN.’

Laten we starten bij het begin. Wat doen jullie voor werk?

Milja: ‘Ik ben tien jaar actief geweest als bewoner vanuit de Delfshaven coöperatie en al veertig jaar actieve bewoner. Nu bouw ik dat af om even pauze te nemen, ruimte te maken voor anderen, en te kijken waar ik opnieuw warm van word. Als professional help ik mensen om community building in hun buurt te laten landen. Ik werk vooral met groepen bewoners die vragen hebben over gemeenschapsvorming.’

Sylvia: ‘Ik werk sinds begin jaren ‘90 in het sociaal domein. Ik begon als jongerenwerker, daarna als opbouwwerker in buurten en wijken. Ik werk veel samen met bewoners aan verduurzaming en de warmtetransitie, onder andere in opdracht van bewonersorganisaties. Als vrijwilliger pleit ik ervoor dat de lokale overheid niet alles zomaar bij bewoners neerlegt, maar dat je ze goed faciliteert. Mensen kunnen veel, maar je mag dat niet vanzelfsprekend vinden. Professionals in positie brengen vind ik ook belangrijk.’

Ik hoor verschillende termen, zoals community building, opbouwwerk, het in positie brengen van mensen. Is dat allemaal hetzelfde?

Milja: ‘Community organising en community building zijn verschillend. Organising gaat over beweging opbouwen, onderwerpen agenderen en leiderschap ontwikkelen. Daarvoor heb je altijd een stukje community building nodig: mensen bewust maken

van hun eigen kracht en de kracht van de groep. Dat is mooi, maar er hoort ook wrijving bij, lastige gesprekken en ruimte maken om jezelf te zijn.’

En hoe verhoudt zich dat dan tot opbouwwerk?

Milja: ‘Opbouwwerk is sterk geïnspireerd door community organising. Ambtenaren in Amerika zagen hoe goed het werkte en brachten het naar Nederland, waar het verder is ontwikkeld.’

Sylvia: ‘Klopt. Opbouwwerk bestaat al 100 jaar. Het vak kent verschillende benaderingen zoals ABCD, community building, community development en community organising. De kern is altijd hetzelfde: bouwen aan sterke, veerkrachtige gemeenschappen, en waardering hebben voor wat er al gebeurt: verbinden, zichtbaar maken en energie geven.’

Hebben jullie een praktijkvoorbeeld van opbouwwerk of community organising?

Sylvia: ‘Mensen vragen vaak om voorbeelden, maar de waarom is eigenlijk veel belangrijker dan de hoe. Maar om toch een voorbeeld te noemen: een initiatiefneemster in een seniorencomplex in Utrecht maakte zich zorgen over verduurzaming. Ze dacht dat ze weinig kon, maar door gesprekken te voeren en contact te zoeken met medebewoners organiseerde ze een koffieochtend. Er kwamen allerlei onderwerpen op tafel en mensen waren blij dat ze elkaar eindelijk konden ontmoeten.’

Milja: ‘Bij ons in de buurt hadden we afgesproken dat elke keer dat er een schep de grond in ging, er ook een sociaal proces moest zijn in de buurt. Toen vijf flats van het gas af gingen, ging de aannemer dus samen met iemand van het sociaal team langs de deuren. Daardoor veranderde het beeld van probleemflats totaal. Er bleek veel gemeenschap te zijn en mensen kregen hulp die ze eerder niet kregen. Iedereen zegt altijd dat achter de voordeur komen moeilijk is, maar een aannemer moet toch naar binnen. Dan kun je dat moment benutten.’

Welke kansen zien jullie voor de energietransitie en opbouwwerk?

Sylvia: ‘Opbouwwerk draait om samenwerken in buurten en daar de bestaande krachten zichtbaar maken. Dat blijft hetzelfde, ook bij verduurzaming. Het helpt als je iets weet van techniek, maar de kern is gemeenschap. Sterke gemeenschappen voorkomen dat mensen vijf weken dood in huis liggen zonder dat iemand het merkt.’

Is dat echt gebeurd?

Sylvia: ‘Ja, dat is echt gebeurd laatst.’

Ja. Ga het dan maar even over de energietransitie hebben inderdaad.

Sylvia: ‘Precies. Je kunt niet zomaar aanbellen met: “Bent u klaar voor een warmtenet?” Dan krijg je de deur in je gezicht. Eerst moet je elkaar ontmoeten en het gesprek voeren. Pas daarna kun je het over de energietransitie en collectieve oplossingen hebben.’

Milja: ‘Het is heel normaal om als community organiser of builder aan de deur te komen om met iemand te praten over hoe het met hen gaat. Dat is juist ons werk. Alleen ga je dan natuurlijk niet zeggen: “Leuk, maar ik wil het alleen over de energietransitie hebben en niet over jouw zorgvraag of andere dingen die jou bezighouden.” Het systeem denkt in kokers, maar het leven in een buurt is niet verkokerd. Daarom werkt community building zo goed: het doorbreekt die kokers. De term energieopbouwwerker vind ik dan ook een hilarische contradictie.’

Sylvia: ‘Eens. De overheid wil versnellen, maar soms moet je eerst vertragen. Veel mensen voelen zich al lang niet gezien. Als je hen mee wilt krijgen, moet je er met oprechte aandacht zijn, niet met een protocol. Mensen voelen dat en haken dan af.’

Wat kunnen gemeenten en hun partners doen om die zelfredzaamheid te vergroten?

Milja: ‘Het belangrijkste wat ik hen wil meegeven is: gemeenschapsvorming gaat niet vanzelf. Er zijn hoge verwachtingen, maar in veel buurten zijn de vaardigheden om samen te leven en samen te werken minder geworden. We moeten investeren op een manier waar gemeenschappen blij van worden. Niet zeggen: “We investeren zodat jullie samen redzaam zijn,” want dan krijg je het deksel op je neus. Vraag gewoon: “Hoe gaat het met jullie? Zullen we koffie drinken?” Maar daar maakt men echt te weinig tijd voor.’

Sylvia: ‘Er is “sociale verschraving” (lees: gebrek aan sociale basis) door het beleid van de afgelopen 30 jaar. En dus is er “achterstallig onderhoud” nodig. Investeer in sociale structuren en stop met praten over afdelingen en budgetten. Dat is de systeemwereld. Daar heeft de Nederlandse burger niks aan. Werk samen als één gemeenschap om dit vraagstuk aan te pakken.’

Dat is best oncomfortabel. Maar dat gevoel dus gewoon accepteren?

Sylvia: ‘Ja, dat is oncomfortabel. Maar voor bewoners is het ook oncomfortabel! Ik ken mensen die in het najaar met een jas aan in huis zitten omdat ze de kachel niet durven aanzetten. We moeten allemaal uit onze comfortzone.’

‘WERK SAMEN ALS
ÉÉN GEMEENSCHAP
OM DIT VRAAGSTUK
AAN TE PAKKEN.’

Ambtenaren moeten de bewonerspet weer opzetten volgens jullie?

Sylvia: ‘Nou ik zeg eerder: zet je ambtenarenpet maar wat vaker af. Je bent ook gewoon burger. In de energietransitie gaat het daar al mis: beleidsmakers zijn mensen in een andere sociaal-economische positie dan de mensen die hun beleid raakt. Gebruik de onderzoeken die in de afgelopen 20 jaar zijn uitgevoerd rondom thema’s als vertrouwen van de burger in de overheid en instanties, burgerparticipatie, enzovoort. Stof ze af, er staat waardevolle, relevante informatie in. Maar uiteindelijk begint het gewoon met bereidheid en commitment.’

Milja: ‘Ik had het niet beter kunnen zeggen.’

Wil je meer weten? Je kunt Milja een mail sturen via baken@openzee.nl. Je vindt Sylvia via www.sylviadegoede.nl of stuur een mail naar sylvia@sylviadegoede.nl.

Lees het essay ‘Waarom de energietransitie zonder opbouwwerk vast gaat lopen!’ op sociaalwerk nederland.nl/actueel/verduurzaming-lukt-alleen-met-sterk-opbouwwerk

KAMER VAN COMMONS

Zo zet je waarden weer boven winst

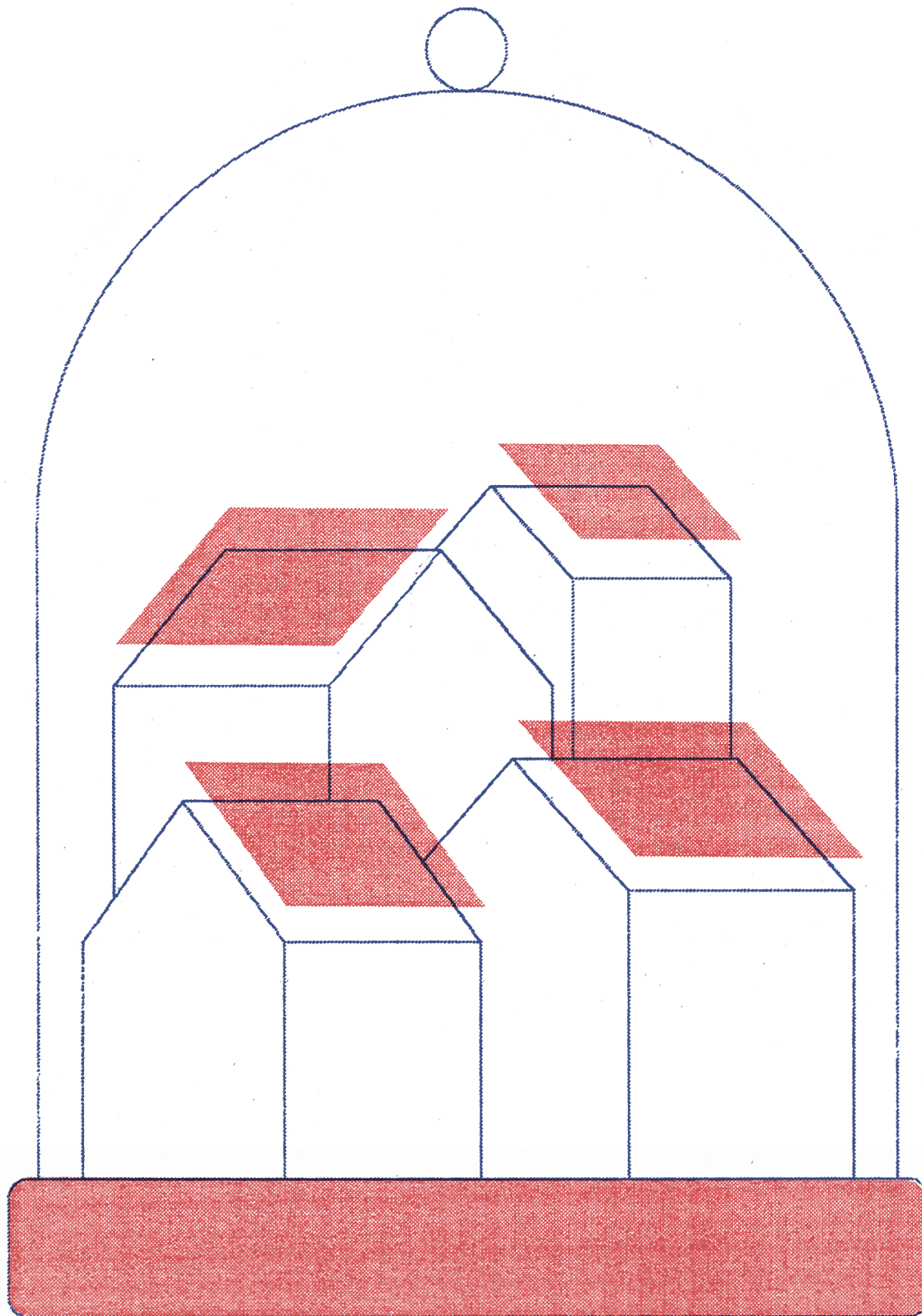
Het klinkt als een paradox: lokale, bewonergedreven energie-initiatieven bereiken volgens TNO-onderzoek meer maatschappelijke impact én begeleiden bewoners beter door de energietransitie dan grote marktpartijen. Toch worden ze keer op keer buitenspel gezet door commerciële spelers. In Nederland zijn inmiddels meer dan 700 energiecoöperaties actief met samen 150.000 leden, maar ze vechten een ongelijke strijd om ruimte op de energiemarkt.

Tijd voor een systeemhack: behandel energie als gemeenschappelijke hulpbron, eigendom van iedereen. Gelukkig experimenteren moedige ambtenaren en lokale pioniers met oplossingen die waarden weer boven winst stellen – en daarbij zorgen zij dat de energietransitie voor iedereen toegankelijk wordt.

De Amsterdamse kaartenbak: voorrang voor gemeenschapswaarden

Amsterdam laat zien hoe je het speelveld gelijkjer kunt maken. Bij de uitgave van bouw kavels heeft de gemeente bewust gekozen om een deel te reserveren voor wooncoöperaties in plaats van alles aan projectontwikkelaars uit te geven. Het instrument? De 'kaartenbak voor wooncoöperaties'. Zo werkt het: wooncoöperaties die aan bepaalde criteria voldoen – democratisch georganiseerd, geen winstoogmerk, lokale verankering – kunnen zich inschrijven in een gemeentelijk register: 'de kaartenbak'. Wooncoöperaties die nog niet zover

zijn en die dat wel willen, kunnen ondersteuning krijgen bij inschrijving. En vervolgens wordt een bepaald percentage van de grond uitgegeven via de kaartenbak. Het resultaat: meer bouwprojecten gaan naar de gemeenschap in plaats van naar commerciële partijen, en bewoners behouden zeggenschap over hun eigen leefomgeving. In een recente publicatie van Openresearch Amsterdam wordt de vraag gesteld: kunnen we een vergelijkbaar register opzetten voor energiegemeenschappen? Een 'Kamer van Commons' die lokaal gewortelde energie-initiatieven herkent, ondersteunt en bevoordeelt bij de toewijzing van energieprojecten? De ingrediënten zijn helder: Amsterdam zou bijvoorbeeld kunnen verordenen dat een bepaald percentage van de lokale energiemarkt in gemeenschapseigendom moet zijn. Energiecoöperaties die voldoen aan commons-criteria – open bestuursstructuur, transparantie, lokale winst blijft lokaal – krijgen dan toegang.

Benthuizen: energie blijft binnen de gemeenschap

In Benthuizen experimenteert energietoecoooperatie Energiek Alphen met een nog radicalere visie: het hele dorp onder een ‘stolp’ plaatsen. Het idee heet ‘Local4Local’ en draait om een simpel principe: energie die lokaal wordt opgewekt, blijft lokaal. Geen winst voor externe aandeelhouders, geen volatiele marktprijzen, geen waarde-lek naar buiten. Bewoners betalen een stabiele, eerlijke prijs gebaseerd op kostprijs – geen winstmarge voor commerciële partijen. Het geld blijft binnen de gemeenschap circuleren.

Maar het gaat om meer dan techniek. Sociaal gezien is de uitdaging: hoe zorg je dat iedereen meedoet? Ook mensen met weinig tijd, kennis of geld? Het Local4Local-project heeft daarom een expliciet charter opgesteld: deelname aan de energiegemeenschap mag nooit afhankelijk zijn van een initiële investering. Dit is cruciaal om te voorkomen dat alleen mensen met kapitaal profiteren van goedkope, lokale energie. Local4Local startte in 2022 met 13 partijen. Ambitie: eind 2025 hebben zeven energiegemeenschappen dit model succesvol toegepast, waarbij 20.000 deelnemende burgers, bedrijven en gemeenten een betaalbare, stabiele energierekening krijgen. De democratische zeggenschap zit ingebakken in de governance: bewoners beslissen samen over hun energiesysteem. In het programma watt2watt worden alle opgedane ervaringen ingebracht en doorgewerkt aan energiedelen en energiegemeenschappen.

Eerlijkheid als ontwerpprincipes

Hier zit een fundamenteel verschil met de huidige energiemarkt. In het commerciële model profiteren vooral huiseigenaren die kunnen investeren in zonnepanelen of isolatie. Huurders – vaak mensen met lagere inkomens – blijven afhankelijk van hun verhuurder en hebben weinig tot geen zeggenschap over hun energierekening. Energiegemeenschappen kunnen dit gat dichten. Doordat ze werken op coöperatieve basis – waarbij iedereen lid kan worden zonder grote investering – krijgen ook huurders toegang tot betaalbare, lokale energie. Woningcorporaties kunnen als lid van een energiegemeenschap hun hele portefeuille

aansluiten, zodat ook sociale huurders profiteren van stabiele, lage energieprijzen. De winst die normaal naar commerciële partijen gaat, blijft binnen de gemeenschap en kan worden gebruikt voor collectieve verduurzaming of om kwetsbare huishoudens extra te ondersteunen. Dit maakt de energietransitie van een individuele opgave – waarin je kapitaalkrachtig genoeg moet zijn om mee te kunnen doen – een collectieve opgave waarin iedereen profiteert van lokale opwek. Het verschil tussen kopers en huurders vervaagt, omdat je als lid van de energiegemeenschap dezelfde prijs betaalt, ongeacht of je een huis bezit.

ALLEEN SAMEN – OVERHEID
ÉN GEMEENSCHAP, EIGENAAR
ÉN HUURDER – KUNNEN WE
EEN SYSTEEM BOUWEN
WAARIN WAARDEN WEER
BOVEN WINST STAAN.

Van experiment naar systeem

De commons bieden meer dan een leuk ideaal – ze zijn een werkbaar alternatief voor een energiesysteem dat nu te veel draait om winst en te weinig om mensen. Amsterdam en Benthuizen laten zien dat het kan: door bewust beleid te maken dat gemeenschapswaarden bevoordeelt, kunnen lokale initiatieven opschalen én zorgen dat de energietransitie niemand achterlaat. Het vraagt durf van ambtenaren om het speelveld te kantelen. Om niet alleen marktpartijen, maar ook burgers als volwaardige spelers te zien. Om verordeningen te maken die voorrang geven aan wat lokaal geworteld is en democratisch bestuurd. En om expliciet te kiezen voor modellen die toegankelijk zijn voor iedereen – niet alleen voor wie de portemonnee heeft om te investeren. Want alleen samen – overheid én gemeenschap, eigenaar én huurder – kunnen we een systeem bouwen waarin waarden weer boven winst staan.

Meer weten? Bekijk deze initiatieven:

Openresearch Amsterdam – Naar een Kamer van Commons
Local4Local – Energiegemeenschappen van de toekomst
TNO – De onmisbare rol van energietoecoooperaties in de energietransitie/ Kenmerken van effectieve energiehulp in Nederland
Gemeente Amsterdam – Kaartenbak voor wooncoöperaties
Energiek Alphen – Local4Local pilot Benthuizen

WAT KUNNEN AMBTENAREN DOEN?

Deze voorbeelden laten zien dat er aan twee kanten sociale innovatie nodig is: bij bewonersinitiatieven én bij overheden. Hier zijn concrete aanknopingspunten:

1

Maak beleid met voorrang voor commons.

Net als Amsterdam met woningbouw, kun je als gemeente verordeningen maken die een percentage van lokale energieprojecten reserveert voor energiegemeenschappen.

2

Ontwikkel heldere criteria, inclusief toegankelijkheid.

Wat is een echte commons-organisatie? Criteria als democratisch georganiseerd, geen winstoogmerk, lokaal verankerd. Voeg hier expliciet aan toe: toegankelijk voor alle inkomensgroepen, geen deelname-drempel door investeringseisen.

3

Betrek woningcorporaties actief.

Door woningcorporaties te stimuleren lid te worden van lokale energiegemeenschappen, profiteert een hele groep bewoners die anders buiten de boot valt. Dit vergt samenwerking tussen verschillende afdelingen: niet alleen duurzaamheid, maar ook sociaal domein en volkshuisvesting.

4

Denk in meervoudige waarde.

De energietransitie gaat niet alleen om kilowatturen. Lokale initiatieven creëren maatschappelijke samenhang, betrokkenheid en rechtvaardigheid. Die meervoudige impact telt mee – en het feit dat commons-modellen ook kwetsbare groepen bereiken, is daar een cruciaal onderdeel van.

5

Gebruik de nieuwe wetgeving.

In januari 2026 is de nieuwe Energiewet ingegaan. Waarin energiegemeenschappen officieel erkend zijn als formele spelers op de energiemarkt. Dit biedt juridische ruimte voor experimenten met energiedelen, lokaal eigendom en kostprijs gebaseerde levering. De energiegemeenschap heeft formeel positie gekregen.

VAN KOUDE MUREN NAAR WARME ZORG

Interview met Jeroen Schrama (Duurzaam Leiden),
Batoul Mesdaghi (TNO) en Thomas Schuurman Hess (TNO)

Onbetaalbare energierekeningen, schimmel in huis en de dagelijkse vraag of de verwarming wel of niet aan kan: het zijn problemen van huishoudens die kampen met energiearmoede. Wie in energiearmoede leeft, ervaart vaker chronische gezondheidsklachten als COPD, astma of reuma, stress en sociale isolatie¹.

Terwijl het anders kan. Want onderzoek toont aan dat het verduurzamen van woningen van kwetsbare huishoudens niet alleen een verschil maakt in de energiekosten, maar ook de gezondheid en kwaliteit van leven verbetert². Ook kleine verbeteringen, zoals radiatorfolie, tochtstrips en leefstijladvies, maken al verschil.

Wat als energiehulp en woningverduurzaming een vast onderdeel worden van het instrumentenpakket van zorgaanbieders, zorgverzekeraars én gemeenten? Dat onderzoeken TNO en Duurzaam Leiden samen in een pilot.

Energiearmoede & zorg

Er is ruim wetenschappelijk bewijs voor de link tussen energiearmoede en gezondheid, maar de

gezondheidsverbeteringen bij woningverduurzaming zijn minder beschreven. Jeroen Schrama van Duurzaam Leiden werkt zelf aan de energietransitie en zelfs bij hem viel het échte kwartje pas kort geleden: 'Gezondheid zat bij mij helemaal niet zo op mijn netvlies. Natuurlijk snap ik dat schimmel niet goed is voor je longen.' Maar pas nadat hij onderzoek las waarin de financiële winst én de impact op gezondheid in klinkklare woorden werden beschreven, werd de grote gezondheidswinst van verduurzaming hem duidelijk.

De harde cijfers

Het is duidelijk dat energiehulp en woningverduurzaming positieve impact hebben op de gezondheid van bewoners. Onderzoek laat zien dat als we als EU eenmalig 295 miljard euro

investeren in het verduurzamen van huizen van kwetsbare huishoudens, we jaarlijks 194 miljard besparen aan zorgkosten³. Niet alleen verdienen we de investering al binnen twee jaar terug, we maken mensen ook gezonder. Zo halveert het medicatiegebruik voor reuma en bij COPD en astma neemt het met ruim 30 procent af⁴. In totaal dalen na energiehulp de zorgkosten jaarlijks gemiddeld met 72 euro per bewoner.

Deze gezondheidswinst van woningverduurzaming moet breder bekend worden. Nu leggen zorgverleners de link met de woning nog te weinig. Batoul Mesdaghi, onderzoeker bij TNO, legt uit: ‘Toen we bij mensen thuis gingen kijken, gaven bewoners met een chronische ziekte duidelijk aan: “Heel leuk dat er wordt gezegd dat je je energieverbruik moet verminderen, maar daardoor krijg ik fysiek meer pijn. Ik kan de verwarming op een gegeven moment gewoon niet lager zetten.” Het is dus belangrijk dat er meer bewustzijn komt over de specifieke uitdagingen die er zijn voor bewoners. En dat die klachten vaak toe te schrijven zijn aan een ongezond binnenklimaat. Zorgverleners kunnen mensen naar energiehulp doorverwijzen op het moment dat zij een ongezonde woning en bijvoorbeeld astma- of reumaklachten hebben. Nu gebeurt dat nog niet’

ENERGIEARMOEDE
HEEFT EEN HEEL
MULTIDIMENSIONAAL
KARAKTER. HET GAAT NIET
ALLEEN OM ARMOEDE OF
EEN LAAG INKOMEN

Van onderzoek naar pilot

Thomas en Batoul werken op de afdeling inclusieve energietransitie van TNO en doen mee aan een landelijk onderzoek in onder meer de gemeenten Arnhem, Heerlen en Leiden. Het onderwerp is de verbindende rol die zorgprofessionals kunnen spelen tussen energiehulp en mensen in energiearmoede. Ze hopen als resultaat een blauwdruk te maken voor samenwerking tussen zorgprofessionals,

gemeenten en andere belanghebbenden, alsook een bijpassende werklijn ‘verduurzaming op recept’.

Tijdens de Community of Practice bijeenkomst op 4 maart ontmoetten ze Jeroen van Duurzaam Leiden. Jeroen heeft de Leidse Energie Karavaan opgezet. De Energie Karavaan werkt samen met Leidse buurthuizen om bewoners in energiearmoede te helpen met verduurzaming. Zo werkt de gemeente Leiden vooruitstrevend samen met lokale coöperaties en betreft ze ze actief bij vraagstukken rondom de energietransitie.

De komende tijd gaan TNO, gemeente Leiden en Duurzaam Leiden samen aan de slag om de Energie Karavaan in te zetten voor de ontwikkeling van een bredere zorglijn voor kwetsbare huishoudens. Jeroen legt uit dat de Energie Karavaan een goede manier is om met kwetsbare huishoudens te verbinden: ‘Met de Energie Karavaan brengen we onze kennis van verduurzaming bij de mensen die bij buurthuizen van welzijnsorganisaties komen. Wij hebben vanuit Duurzaam Leiden veel energie kennis, maar kwamen voorheen moeilijk in contact met mensen met energiearmoede. En de welzijnsorganisaties hebben minder verstand van verduurzaming en kunnen mensen in energiearmoede weer moeilijk verder helpen. Samenwerking levert een win-winsituatie.’

De eerste fase van de Leidse pilot brengt in kaart welke partijen geschikt zijn om mee samen te werken en welke initiatieven al lopen in Leiden. TNO en Duurzaam Leiden spreken zorgverzekeraars, zorgprofessionals, vastgoedeigenaren, beleidsmakers en experts. Hoe zou de zorglijn eruit kunnen zien en wat zijn mogelijke interventies? Hierna betreft de groep de wethouders en werkt men toe naar een pilot in een Leidse wijk. Het doel is om begin 2026 te starten en uiteindelijk op te schalen naar andere Leidse wijken.

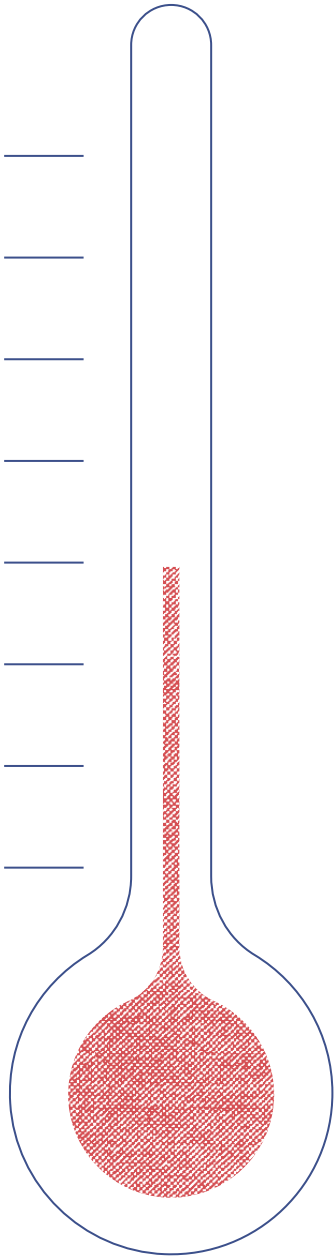
Doorbreek silo's

Bij de vraag hoe de overheid kan helpen, is de oproep om silo's binnen gemeenten te doorbreken. Thomas: ‘Energiearmoede heeft een heel multidimensionaal karakter. Het gaat niet alleen om armoede of een laag inkomen, zoals vaak wordt gedacht. Het heeft ook te maken met de woning, en vervolgens met vragen als: wat doet een woning met je gezondheid?’ De hoop is dat ambtenaren vanuit meerdere disciplines zien dat het hun verantwoordelijkheid is om woningen van kwetsbare huishoudens aan te pakken. En dat ze vervolgens bij bestaande initiatieven en organisaties aansluiten om bewoners in de tochtige huizen te bereiken.

VOOR ELKE €3 DIE WE
INVESTEREN IN BETERE
HUIZEN, VERDIENEN WE €2
BINNEN EEN JAAR TERUG

Daarbij helpt het als een gemeente al heeft geïnvesteerd in gemeenschapsoverbouw en de netwerken in de wijk. In Leiden werkten deze netwerken en initiatieven al samen met de gemeente. Hierdoor zal het hoogstwaarschijnlijk makkelijker zijn om een nieuwe zorglijn voor energiehulp te starten. Batoul legt uit: ‘Toen we met verschillende ambtenaren uit de gemeente spraken, vroegen we hen hoeveel lokale organisaties zij al kennen en hoeveel initiatieven er al lopen. Het bleek dat er al veel samenwerking is, bijvoorbeeld met energiehulp-organisaties, maar ook met stichtingen in de wijk en met buurtcentra. Dat is dé manier waarop je in contact komt met bewoners.’ Daarbij heeft Batoul meteen een tip: ‘Ik denk dat de gemeente soms meer kan doen. Vaak zegt men: “We kunnen ze niet bereiken.” Maar er zijn nog zo veel manieren waarop dat wél kan. Ook al voelt een integrale samenwerking misschien wat oncomfortabel: ga eens op gesprek met organisaties in de wijk en kijk wat je kunt betekenen voor hen – en wat zij op hun beurt voor jou kunnen doen.’

Voor nu zit de Leidse pilot nog in opstartfase, maar de ambitie van Jeroen is duidelijk: ‘Dat dit project wordt verbreed en opgeschaald in de regio. En dat we gezamenlijk kijken naar brede gezondheid zoals leefstijl en voeding. Alleen dan kunnen we kwetsbare huishoudens écht helpen. Ja, dan ben ik een gelukkig mens.’

Wil je meer weten over deze pilot?
Neem dan contact op met Thomas Schuurman Hess van TNO via thomas.schuurmanhess@tno.nl, of met Jeroen Schrama via jeroen@duurzaamleiden.com

¹ Bosman, C., Kroesbergen, I., & Stoopendaal, M. (2024). Een ongunstig binnenmilieu als mediërende variabele tussen energiearmoede en gezondheid: een verkenning. Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen (TSG), 102, 88–96.
² TNO. (2025, november 4). Woningrenovaties verlagen naast energiekosten ook gezondheidskosten en medicijngebruik. Geraadpleegd van <https://www.tno.nl/nl/newsroom/2025/11/woningrenovaties-verlagen-energiekosten/>
³ O'Connor, E., Hanniffy, C., Fiorini, A., Tourkolias, C., de Vreede, C., Pisa, R., Schellekens, R., D'haens, L., Wildiers, S., & Vermeiren, R. (2024, 29 februari). The correlation between energy efficiency and health. CA EED. <https://www.ca-eed.eu/ia-document/energy-renovation-energy-poverty-and-health/>
⁴ Van der Wal, A., Mesdaghi, B., Schuurman Hess, T., van Ooij, C., Batenburg, A., Bijvoet, J. (2025). Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de effecten van energiehulp op huishoudens. TNO Publiek als onderdeel van Landelijk Onderzoeksprogramma Energiearmoede.
⁵ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) & TNO. (2025, juli). Energiearmoede steeg in 2024 naar 510.000 huishoudens (6,1%). Voorlopige schatting.

DE REIS VAN ENERGIEHULP

Energiehulp vanuit vertrouwde kring is bewezen effectiever. Binnen de CoP werd Energiehulp Dordrecht vaak aangehaald. Daar heeft het inmiddels een stevige positie in de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Ifor Schrauwen leidde het project. Met vallen en opstaan ontdekten hij en zijn team hoe je (lokaal) succes maakt.

HET BEGIN

Sloopwoningen in de Vogelwijk worden woningen én ontmoetingsplek, in 2016 al. Op het centrale plein komt het Vogelnest. Energieprijzen stijgen. Het idee ontstaat: bewoners uit de wijk helpen andere bewoners.

2020-2021: Pilot met geld van PZH en Drechtse Stroom.
Januari 2022: Vincent (zie foto) en Chelan komen in dienst als eerste twee Energiehulpen. Ze kunnen elkaar helpen en steunen. Krijgen snel toegang tot huizen in de wijk.

DOE! EENS GEK

Haal elke dag je koffie op een andere plek (en ja, dan moet je ook praten met iemand van een andere afdeling)

ZOMER 2020
Start met Pilot vanuit het Vogelnest

DE CRISIS

Na de pilot: de middelen drogen op. Het project dreigt dood te bloeden.

Maar: als de gasprijzen stijgen eind 2021, versnelt de gemeente met RREW middelen. Ook PZH draagt opnieuw bij. Dan komt de SPUK 'aanpak energiearmoede'. We kunnen verder!

Later: nog meer crises ('never waste a good crisis'). Te snelle groei. Personeel dat het niet meer trekt. Aanmeldingen die opdrogen.

VOORJAAR 2021
Bijna gestopt

WINTER 2022/2023
Het moment van weten

HET KEERPUNT

Zomer 2022: op zoek naar invulling van de middelen en werk in de zomer. De witgoedregeling werd met PZH onder de aandacht gebracht en ingericht. Ook in de zomer is genoeg te doen.

Winter 2022/2023: 100 bezoeken per week. Toen wisten we het: dit gaat lukken.

NU

Inmiddels meer dan 8.000 bezoeken gedaan, eind dit jaar moeten dat er 10.000 zijn. 10 mensen in dienst. Bekend merk. Nauwe band met sociaal domein.

Verantwoordelijk voor alle ontzorging in Dordrecht: kleine maatregelen, grote maatregelen, Energieloket, onboarding VVE's.

Begrotingssubsidie voor 5 jaar. Meerjarig werken aan de lokale aanpak isolatie. Energiehulp als lokaal geworteld concept samen met PZH gekopieerd naar lokale context in 7 andere gemeenten.

3 CRUCIALE KEUZES

1

Niet opgeven na de pilot

Toen het geld op was, zijn we niet gestopt. We bleven geloven in, en praten over het idee. Anderen ook.

2

Twée hulpen in plaats van één

Ze konden kennis uitwisselen en elkaar steunen. Dat maakte het verschil.

3

De opgave met z'n allen aangaan

Kernteam met mensen uit sociaal domein én energietransitie. Korte lijnen. Samen optrekken.

DO

WAT JE MOET DOEN

- Denk lang. De energietransitie duurt tot 2050. Maak dan ook plannen voor 20+ jaar.
- Bouw lokaal gewortelde organisaties op. Langlopende relaties. Echte partners worden.
- Land in de wijk. Zorg dat mensen je echt vertrouwen. Werk vanuit de wijk, voor de wijk.

DON'T

WAT JE NIET MOET DOEN

- Te weinig middelen voor te veel werk inzetten.
- Te veel korte termijn denken. Regelingen van 2 jaar zijn te kort om echt iets op te bouwen.
- Denken dat je de hele stad met 1 aanpak kunt doen. Stem af op schaal. Ga stap voor stap.

HET MOMENT

Zomer 2022. Ifor volg één van de Energiehulpen. Deze vertelt hoe anderen uit de wijk op hem reageren: 'Kijk, die gast heeft ook werk gevonden' en 'Die helpt onze bureu.' Een trotse man, die zijn werk kon doen.

ENERGIEHULP IN ÉÉN ZIN

Kleine, krachtige lokaal gewortelde organisatie die mensen helpt in de energietransitie. Van energiebesparende maatregelen en bewustwording, tot structurele verduurzaming van de woning.

ADVIES AAN MIJN IK VAN WEEK 1

Zoek een manier om langer dan een jaar vooruit te kunnen kijken. En als je dat niet kan, wees er heel zuinig mee wat je wel doet. Neem niet te veel hooi op je vork. Je kunt mensen veel teleurstellen en kansen verspelen.

ACHT TIPS VOOR EEN BEETJE COP

Voor doorbraken in je project of opgave hoef je niet meteen een Community of Practice te organiseren. Door deze tips toe te passen krijg je al betere gesprekken én betere uitkomsten. En dat kun je ook gewoon toepassen op je wekelijkse vergadering.

1

Waardeer diverse ervaring en expertise

Om te werken op vraagstukken is het belangrijk om de juiste perspectieven te betrekken. Mensen met ervaring vanuit de praktijk of eigen ervaringen zijn van onschatbare waarde. Vraag je af: wie kunnen dit vraagstuk verder brengen? Neem dit serieus, en organiseer wederkerigheid - dat kan een financiële vergoeding zijn.

2

Doe een check-in

Een check-in is een kort rondje waarbij iedereen even aan het woord komt voor je begint met de inhoud. De basisvraag is: 'hoe zit je erbij?' (emotionele staat) en/of 'wil je iets kwijt voordat we echt kunnen beginnen?' (mededelingen). Je kunt de check-in aanvullen met een vraag gelinkt aan het thema. Het voelt in eerste instantie misschien ongemakkelijk, maar deze simpele interventie maakt als routine echt een wereld van verschil.

3

Werk vanuit een vraag

Dit levert meer interessante gesprekken op dan werken vanuit alleen het delen van kennis. Een goede leer- of ontwikkelvraag impliceert een visie (waar willen we heen) + iets wat dat nu bemoeilijkt. Een goede ontwerpvraag begint met 'hoe kunnen we?' Soms duurt het even om de vraag achter de vraag te achterhalen. Voorgesprekken met de inbrenger helpen daarbij, evenals de 5Ws (5x waarom vragen, om tot de puur persoonlijke overtuigingen te komen).

4

Kom naar een andere omgeving

Kom het liefst samen in een omgeving die te maken heeft met het vraagstuk of thema waar je op werkt. Dit helpt mensen zich te verplaatsen, het inspireert, en je breekt een routine waardoor je letterlijk ruimte creëert voor creatief denken. Wil je systemen veranderen? Haal dan alles uit de kast om de manier waarop je dat doet (bijvoorbeeld vergaderen) ook anders te doen. Wij komen het liefst samen op onmisbare plekken in de buurt die zorgen voor verbinding zoals buurthuizen, de bibliotheek of een buurtbedrijf.

5

Zoek naar afbakening, urgentie én energie

Niet elk vraagstuk is geschikt voor een Community of Practice. Een vraagstuk moet een bepaalde complexiteit hebben en om nieuw terrein gaan - anders kun je het ook in een vergadering beslechten. Afbakening van domein is belangrijk. Bij de CoP is dat: energierechtvaardigheid in de gebouwde omgeving in Zuid-Holland. Er moet urgentie zijn, een probleem wat om een oplossing vraagt die we in samenwerking moeten ontdekken. Het helpt als er bijvoorbeeld politiek momentum is of een mandaat (met geld) is. Ook moet er energie zijn. Deelnemers moeten zin hebben om in het diepe te springen en naar het onbekende te zoeken. Vaak brengen dit soort groepen mensen bijeen die gedreven zijn, energie halen uit het zoeken naar nieuwe oplossingen, en soms lef durven hebben. En, misschien het belangrijkste, iedereen moet hun kennis in de praktijk kunnen inzetten. Als je alleen maar komt meepraten is er te weinig sprake van Practice...

7

Doe een check-out

Zorg altijd voor een afronding! Dit is niet alleen nodig om de bijeenkomst mentaal af te sluiten, het vergroot ook de kans dat informatie blijft hangen en mensen met concreet handelingsperspectief de bijeenkomst verlaten. In een vergadering kan dit zo simpel zijn als de actielijst doorlopen. Bij een CoP delen we vaak eerst de opbrengsten van het groepswork en reflecteren op de output voor het wij (wat hebben we vandaag geleerd als groep over onderwerp X? Wat pakken we gezamenlijk op?). In de check-out staan we vaak stil bij het 'Ik'. Je kunt met een vraag werken zoals bij de check-in, en deze ophalen in een rondje of door mensen het te laten opschrijven en in kleine groepjes te delen. Wat neem je mee van vandaag? Wat ga je de komende weken doen? Waar heb je spijt van als je het voor de volgende bijeenkomst niet hebt gedaan? Maak het concreet. Heb je weinig tijd, sluit simpelweg af met een rondje: 'in twee woorden: hoe ga je naar huis?'

6

Omarm schuring en conflict

Als je complexe onderwerpen in diverse groepen ter verkenning inbrengt krijg je sowieso schuring en conflict. En dat is super waardevol en nodig in transities. Het laat zien dat er verschillende perspectieven bestaan op het probleem én de oplossing. Samen in conflict zijn en daaruit komen leidt tot verbinding én betere, breder gedragen oplossingen. Benoem dat spanningen, schuring en conflict erbij horen en dat dit welkom is. Je bent op zoek naar dialoog, niet naar debat. Nodig mensen uit nieuwsgierig te blijven, open vragen te stellen, en bewust te zijn van hun oordelen en biases. Ja, dit vergt zeker wat persoonlijke ontwikkeling. Maar ook: groepen kunnen veel opvangen samen. Wanneer de spanning niet meer productief is en de emoties te hoog oplopen, kun je een time-out invoeren. Laat de groep bijvoorbeeld even diep ademen, geef een pauze, pas je draaiboek aan als dat nodig is. Check in de pauze in bij personen die persoonlijk zijn geraakt.

8

Neem de tijd

Om te werken aan een gewenste toekomst (ofwel: wil je de diepte in gaan) moet je afstand nemen van de waan van de dag. Onderschat ook niet het belang van pauzes en momentjes tussendoor voor verbinding, afspraken maken, en elkaar opzoeken. Wij beginnen altijd met een lunch van een uur, zijn dan 3 uur inhoudelijk bezig (met pauzes uiteraard) en ronden om 16:30 af zodat mensen nog even kunnen blijven plakken.

Wil je meer of ook een CoP opzetten, of jouw netwerk verrijken tot community, lees dan:

- 10 stappen voor een succesvolle Community of Practice: www.binnenlandsbestuur.nl/whitepapers/tien-stappen-voor-een-succesvolle-community-of-practice
- Community organising volgens de ABCD methode: bijvoorbeeld op de website van Movisie

NAWOORD

Beste lezer,

Het was ons een genoegen om je mee te nemen in wat we allemaal hebben ontdekt in onze Community of Practice Eerlijke Energietransitie. Sommige dingen zul je hebben herkend, sommige dingen zijn nieuw. We hopen dat we je energie, ideeën en handvatten geven. Net zoals we in onze CoP hebben ervaren.

Er zijn geen absolute antwoorden of iets helemaal wél of helemaal niet eerlijk is. Maar je zult in je dagelijkse praktijk dilemma's en vraagstukken tegenkomen die met een eerlijke energietransitie te maken hebben. En daar moet je mee aan de slag. Dat vraagt om een open en kritische mindset, ten opzichte van jezelf en je eigen werk.

Kijk je nog eens terug naar de Bingokaart om vaker ja te kunnen zeggen? Welk menu zie je voor je waarmee gelijkwaardige samenwerking vorm krijgt, hoe maak je plannen die passen bij de termijn van de energietransitie voor de komende 20+ jaar?

Dit was de eerste editie van het inspiratieblad. Natuurlijk zijn we heel nieuwsgierig naar wat je ervan vond: wat blijft hangen, wat houdt je bezig? Had je nog heel andere dingen verwacht in dit blad?

Alle feedback is van harte welkom: samen maken we de energietransitie eerlijker.

Hartelijke groet van de redactie

Email: eerlijke-energietransitie@pzh.nl

